

Милосав БАБОВИЋ (Београд)

ОПШТЕ И ЛИЧНО У ЗЕМЉИ ВОЉЕНОЈ ДУШАНА КОСТИЋА

Збирка *Земљи вољеној* Душана Костића је вишеструко занимљива и значајна за нашу савремену књижевну историју. Пре свега, као фаза песниковог развоја, а потом и развитка југословенске поетске мисли; као снимак стања свести и духа интелигенције комунистичке оријентације у међуратно време и првих послератних година; и као тестаменат песника који је оружјем и стиховима војевао од почетка до победе револуције. Својим другим делом збирка је сведочанство о интимној драми комунисте због сукоба КПЈ са Информбироом.

Чак и корица збирке има документаран значај. На њој су обриси Спаске куле Кремља и Лењиновог маузолеја, који се више никада неће појавити на корици неке наше песничке збирке. А тада су били не само кохерентни са насловом књиге, већ и по многим особеностима и ознака духа њене поезије. И у крајњој консеквенци. та два симбола са Црвеног трга зрачила су деценијама подједнако кинеским кулима и индијским паријима, робовима латиноамеричких латифундија и пролетерима свих земаља. То је казао Мајаковски, али и Манделштам признао у песми „Лобно место“. А посебно су зариле душе скојевцима и комунистима, чије су мисли и наде биле усмерене Кремљу и на слободи у тамничким ноћима. Крепили су се вером да се „на једној шестини земљине кугле“ гради нов свет, без класа, без експлоатације и националне неправедности, без „опијума религије“, без власти новца, — свет какав су желели, Њихове представе су, наравно, зависиле од нивоа информације, и од концепта васпитно тако моћне организације каква је била предратна и ратна КПЈ.

Збирка је компонована из три дела: *Пред одлазак*, *Земљи вољеној* и *Ја кажем дан*. На крају дела је драгоцен ауторова напомена, која информише о непосредном поводу настанка збир-

ке и гласи: „На позив Савеза совјетских писаца, крајем фебруара и почетком марта 1947, посјетила је Совјетски Савез делегација Савеза књижевника Југославије, у чијем саставу сам био и ја. Већина пјесама у књизи инспирисана је овом посјетом, као и нечувеним, неоправданим, за комунисте потпуно несхватљивим клеветама наше партије и нашег руководства од стране извјесних компартија“.¹

Реконструишући процес настајања збирке, запажамо да прво њено поглавље одише радошћу од остварене могућности сусрета са руском земљом. Друго је трептај душевни изазван емоцијама од доживљаја Москве, Лањинграда, споменика руске историје и културе. Оба дела су проткана сећањима на ратне дане, када је братство по идеји и по оружју премошћавало даљине и године. Завршни део збирке не разликује се од претходних толико по скали емоција колико по идејној дистанци. Али и овде је више бола од нежељених догађаја нето полемичних тонова, и нигде нема непријатељских ни порука ни осећања.

У *Писму Феђи*, имагинативном ратном друту, окосницу чини осећање братства насталог давно пре сусрета, из ђачких снова, из љубави према земљи совјета, а ојачаног у искушењима рата, што природно обавезује и на спомене на земљу у којој су доживљена. Или како то Костић песнички каже:

*Сјетиш ли се куће наше
Мужлом стравом што се диже?...*

Нарочито завршни стих евоцира време. Семантички акценат је на речи *страв*. Рат то и јесте. Али стихови су оксиморонске конструкције: у *страви* рата се *куће* руше, а овде се дом *диже*, *наиме*, *подиже*. Полазећи од историјских реалија у овом стиху је цела суштина НОБ-а и револуције — да се у *страви* рата ствара нова друштвена заједница и држава. Овде је евидентна надмоћ песничког језика не само над комуникативним, већ и над научним и публицистичким: песник једним стихом *искаже* оно о чему су после написани томови!

Истовремено аутор казује уверење да доживљај друге земље развија емотивну везаност, готово отаџбинско осећање, како то следи по другој строфи:

*Сјетиш ли се ријека модрих
И облака понад њива,
потрраних пруга оних
и ломота офанзива;
Ил сусрета сред свијета*

¹ Д. Костић, *Земљи вољеној*, НОПОК, Београд, 1948, 59.

*братских, гдје дах врели грије,
сјетиш ли се пјесме наше
брјеговима Шумадије?*

А затим, као све у писму, теку вести и новости из живота нашег поратног, дизање земље из рушевина, изградња Новог Београда, елан радних бригада, преображај. И, на крају, опет према епистоларним пропозицијама, распитивање како Феђа живи у колхозу. Само не у виду формалних питања, већ из констатација прожетих уверењем да је у совјетској земљи све у знаку небичних димензија: и простор степа, и злато жита, и амбари, и смех — све:

*Ко широка земља твоја
без граница, без граница!*

Питање је само једно, у завршној строфи: да ли зажели нашу земљу?

*гдје вјерношћу топлом гори
тврдо племе устаника!*

О верности говори „Вјера“. Пре него је видео лице и очи Русије, песник је веровао у њену моћ, доброту и лепоту. И то је права љубав, настала не из разума и рачуна, већ од исконског осећања словенског сродства. Читајући Костићеве стихове и нехотице се читалац сети Христове реплике неверном апостолу Томи: „Благо онима који не видеше, а повероваше!“. Такву моћ вера добија, вероватно, од идејне компоненте и љубави. И тада је најдубља; каква је и била типична за југословенску комунистичку омладину међуратних година.

У песми се перманентно смењују две земље, као да их песник не може оделити, већ их обе осећа као отаџбину.

Узбуђење од оствареног сна младости нараста у песми „Пред одлазак“. Иако није сељачког порекла, Костић је растао у земљорадничком Полимљу и осећа власт земље, зато објективно није свеједно да ли ће земља руска бити под сметовима, или ће се осмежнути својом пролећном лепотом. Међутим, песник ће ипак „радосним оком“ угледати брезу на снежном брегу, и биће „срећан свим што понесе у погледу“ — битно је да његове „стопе прегазе совјетску границу“.

Најимпресивнија је трећа строфа, чијим стиховима песник једини своју срећу што корача московском улицом и жалост за све који су, као и он, сањали да стигну у Москву, а изгинули су на нашим бојиштима и стратиштима. И овај слив болне ведрине и горчине даје певању снажну емотивност и експресивност. Читаоци који су доживели рат, доживеће спонтано и песников —

бол — радост; они што рат знају по књигама и причама — осетиће необичност емотивног стања и изненадити се, као од сваког открића:

*Кроз срце моје тад ће, ко у љутој, врелој огњици,
празничним жаром хиљаде да заброде!
Ја знам — пред очи ће ми изаћи Сутјеска и Рама
и пуне ноћи, и змијске игманске студи,
ил стијења Ржишта... и љубав. И вјера сама
у Москву древну, којом се гријажу људи...*

2

Песме другог круга прожима суптилна неверица својим очима да се сан остварио! „Је л још сан што видје, што закликта оксм, Ил са куле Спаске звјезда збиља гори!“. А неверицу праги чудно осећање да није први пут у овом граду, осећање које открива и дуго трајање сна и дубину жеље да се „Москве безмјерно нагледа“. Занос изазива све — и сјај купола, и снег сунцем обасјан, и облак лабудасти, и алеје, чак и плочници улица. Град је „саће духовне среће“:

*Ти си, Москво! Проста и сјајна,
проста и топла ко душа руска!
Јутрос сам обала о коју пљуска
модрина воја величајна!*

И рука од стиска гори, и зима ко пролеће груди греје, и осмех друга засмеје зене обадве, и срце пева. И свему московском песник „носи љубав завичаја“. У души му је светлост тихе светковине. И хтео би да његову радост бујну ветар разнесе на све стране света.

У „Дворани стубова“ лирски субјект уронио је у хиљаде људи, у таласе аплауза, и под снопом светлости сећа се убоштва и самоћа домаћих, проклињући их, јер у овој дворани је све историја и поезија. Одјекивао је у њој глас Лењинов, глас Горког, глас Мајаковског! Овде су они сви живи заувек, и сви остварени снови живе. Памти дворана прославе великих радних победа, песничке вечери, пламене полемике, конгресе. Све друштвено-историјско и уметничко ту се дешавало и овековечило:

*Клели се људи у бук Дњепрогеса,
у Волгу-канал, фабрике Урала.
Још ко да стихом набитим потреса
глас Мајаковског са пједестала..
Стубови памте и дане бола:
У сали тој су клањали се људи,
пред мртвим тијелом великога вође...*

Због свих ових сазнања ритам емоција и стихова ескалира до усхита, који изражава завршни стих: „Од срца срцу разапета дуга!“

И у радости московских дана песник се не може одвојити од ратних спомена, што је схватљиво, јер то је пуних пет година младости. И сваки дан је био узбуђење и искушење, и после сваког окршаја походило га осећање поклоњеног живота, а потреси од суочавања са смрћу формирали су посебан понос часног ратника, који је „од хиљаде врата на која смрт долази, открио она на која улази смрт најпоноснија“. Зато га као магнет вуче изложба ратних трофеја у Москви, да види „ту сломљену страву замрлог челика“.

*Прођеш кроз гробље мукло ово туђе,
кроз славу мртву... пуну и крваву.
Сјетиш се: дуго гореле су куће
и очи дечје капале на траву...*

И сурови спомени раздиру прву скраму заборављања, коју су две године мира саткале преко грозотних доживљаја и губитака. Па као после пљуска, кад провру и усахла врела крашка, поново се успостави стара скала дубевних стања:

*Па прођу тобом све мржње и наде,
ко вода лугом ил брз вјетар брезом:
— бјеху из грла ових канонаде,
из тенка овог смрт је клала језом!*

Песма се завршава иронично — осветничким стиховима: да су ту оружје целе Европе, која је Вермахт поотимао недораслим армијама њеним, па су објективно умножавала паклену силу хитлеровску. Али све је то Руска сила сломила и сад „осуто пепелом и огрнуто тишином“ чами:

*Не брбља Берлин, ћути и Рим вјечан,
Токио далек — сви под ногом стоје.
Разгледаш, збориш: што сам горд и срећан,
ОРУЖЈА ОВДЈЕ НЕМА ЗЕМЉЕ МОЈЕ!*

Наслов „Мислим на тебе“ прво асоцира љубавну песму, што би и било нормално за песника младог човека, али Костић припада генерацији југословенских књижевника-бораца, којима је, како је рекао Зоговић, „прече увијек било прече“, зато на месту мота није име девојачко, већ — Радојица,² име вољеног ратног друга. И сећања су обасјана пожарима села, мостова, раке-

² Радојица Мијушковић, правник, првоборац, погинуо у Острогу 1943.

тама и рафалима. И, као свако чудо, код Костићевог лирског субјекта, у најнеадекватнијој атмосфери, настају неочекиване емоције:

*Кад је Москва у нама живјела, ко никад прије,
ко никад прије, ко никад рођенија!*

„Оно што се догоди, не може да прође“, написао је Коча Поповић у *Белешкама уз ратовање*. По овој законитости психолошкој, доживљено ратно другарство Костићу нарушава радост садашњег тренутка, јер сам шета улицама Москве, а Радојица је говорио:

*Памтим ону ноћ, и млин у грању и ријеку набујалу,
Како си ми послуже, на слами, причао под звјезданим
пљуском.*

*— Ех, појмиш ли, Дујо, тако би да једном банем, ко нико
да једном дођем, да прођем земљом широком руском,
под брезу да станем, на обали тихог језерској
и прођем московским плочником!...*

И песниково око се мути, што га нема, да празнују заједно.

Иако тежи индивидуалности, природној за уметника, Костић као и апсолутна већина песника комуниста његове генерације, и низа генерација, има идеале о којима не може да резонује рационално, јер суд је њима донет на идејно партијском врху, директивно усвојен, зато аксиоматичан. Због овог је у његовом схватању и доживљају Лењин не само велики мислилац, теоретичар марксизма и вођ револуције, већ дивинизирана појава, која је „дала живот свему и свима“. Песнику се чини:

*... и тад сунце, уз сву збиљу бону,
станеш ли на час, крадом, у Лондону,
Паризу, Риму, руднику, Есаде —
поздравиће те очи пуне наде,
и ту гдје бије тмина најтамнија
под прстом врелим смјех ће да проклија,
јер крила даде и теби и свима
у Маузолеју човјек тај што снови!*

Опсесивна увереност да су наши судови општеважећи, наши критеријуми и оцене — најправеднији једино правилни, и наши апостоли — истодобно и целог света, тако је карактеристична за менталитет покољења, идејног опредељења песниковог, да има типско значење. Чинило се, изгледа, да ни Мајаковски, кога смо волели, и знали напамет многе његове песме, није праведно одмерио Лењинову величину, јер је казао само:

*Лењин је већи од свих великана,
али и тог дива,
створили су мали свих доба и дана,
ми — деца колектива...*

У овом делу збирке централно место има „Здравица у Москви“. Она је и лична исповест, и генерацијски *curriculum vitae*, и историјско сведочанство шта су Москва и Русија значили за свет, како су се душе и мисли трасирајући путеве личне колективно окретале према звездама Кремља, као да је осовина земљина. Тако се понашао и песник:

*За све што патих, за све што под срцем
носих кроз страже и смради апсана,
за грке дане и чемерне ноћи,
за хајке дуге и мржњу катана,
за све што бјеше и што неће доћи
подижем чашу у Московској ноћи!*

*За штуре дане дјетињства у Плаву
и тужну тугу гладног Ђаковања,
за сакривену крваву заставу
и младост пуну — младост без драгања;
за љубав што је дуго врела, скрива,
недоречена... чежњом обавита,
за сву ту патњу и пустињу нашу
сред Москве древне ја подижем чашу!...*

Композиционо, „Здравица“ има два дела. Од пет строфа, прве две су лирски ламент над ратном „страхотом што претрпје земља“, четврта и пета дитирамб свему „што јесте и свему што ће доћи“. Трећа строфа је својеврсни праг међу деловима, али и спона њихова. Јединственост исказа првог дела остварује, поред смисаоног плана *строфична анафора* — „За све што“, и њене варијанте — „За“ плус придев или именица. Од четрнаест стихова, осам почињу анафорама. У почетном стиху обе половине су исте конструкције, тако да у коначном збиру анафора је девет. Једном се јавља и у трећем стиху треће строфе, остварујући везу са првим делом песме.

Поред овог, завршни стихови прве три строфе су, у ствари, варијетети фразеологизма „Дижем чашу“, чиме се ојачава компактност композиције. Наравно, варирајући обрт, песник постиже естетички ефекат и *понављањем*, које по Томашевском има и семантичку и музичку функцију. Запажамо, даље, да је завршни стих друге строфе „Сред Москве древне ја подижем чашу“ емоционалним набојем богатији од завршног стиха прве строфе, који звучи обичније и конструисан је по нормативном редоследу: „подижем чашу у московској ноћи“.

Епитет „древни“ целим својим значењем зрачи, а *инверзивним поретком* интонационо још јаче истиче Москву, постижући ефекат који се у систему тропа назива *хипербатон*.

Део завршног стиха треће строфе „да се не поврати“, оријентише лирски субјекат ка мирном, градитељском времену. И овде се јединственост структурна постиже истим маниром — анафором, која се сада понавља дванаест пута у деветнаест стихова. И опет, као у почетној строфи, у првом стиху анафора се јавља и после цезуре, чиме се остварује ефектан тип римовања:

*За младост вјечну, и вјечно пролеће...
За цесте пуне, и пуне улице...
Ох како крвав, крвав бјеше...*

Овај тип римовања песник примењује и у другим песмама, често и тако да се цео стих сведе на лексеме око цезуре:

*И ископи, и прокопи...
Прокопали, ископали...
Без границе, без границе...
Од бријега, до бријега...*

Често се рима згусне на крајевима стихова:

*Разнијећеш дугом тугу дугу...
За љубав живу, што гори и збори...
Да град у мени оазом гори, гори...*

3

Три песме су инспирисане Лењинградом: „Жеља“, „Лењинград 1942“, „Јесењин и град херој“. У првој се поново сретамо са осећањем лирског субјекта, као да је други пут у граду на Неви, „најфантастичнијем граду на свету“, како је писао Достојевски. Зари му осмех зенице од „сретања социјализма на сваком кораку“. Стих може звучати као став против очевидности, јер је стварност свакако изгледала другачије. Али све долази од тога што су у песнику „дуго, са заносом шапутале жиле“ о том граду. Зато једино жали што се нису срели у пролеће:

*Да ме је Лењинград срио у ђурђевском зелен-грању,
да нијесу смрзнути вруци, и кровље сњежно, и Нева;
отоци да оживе, отоке да опточе
воде — и град пролеће пролећем да прођева...*

Мада у општем семантичко-емоционалном нимбу, друга песма је оригинална условним сижеом: као нечија прича, или, та-

чнијез, као песникова реминисценција на слушану причу како је град проживео и преживео блокаду. А формом се песма издваја од осталих тиме што је цела у дистиху. Смењују се градски пејзаж и душевна стања. Пејзаж је апокалиптички а стања емфатична. Пред очима је све разваљено, сломљено, изривено, спаљено, осакаћено, улице — ровови, тргови — гробови. У кућама мрак, глад, цича, смрт, туга. Па ипак:

*Није стао живот, нијесу срамне ране!
Није стало срце пред оштрицом јача —
Од патње и крви мржња бива јача!*

А мржња је не само моћно осећање већ и оружје, које ниједно друго не може да надбије. У јунаковом ходу „крз мрачне ноћи и тугу крваву“ јавља се застава, као пред дванаесторицом Александра Блока у истоименој поеми, „крз бјелину ноћи назиреш заставу“. Ако је застава и реалија, овдје није једино то, већ и првенствено — симбол. Јесењин и „Англетер“ су знаци који констатирају граду где „у сваком пролазнику видиш хероја, на грке дане очи сјете“. Тешко је претпоставити да лиричар Костић није осећао моћну Јесењинову лирску реч, али овде није реч о томе, већ о општем ставу према чину самоубиства, као слабости људској. Из овог става резултирала је и осуда Јесењиновог песимизма, и поготову — о м ч е, као знака протеста против живота. У овом контексту је разумљиво зашто Костић песнику самоубици и месту самоубиства, као месту хаџилука, супротставља „живу славу пролетера“, и без обзира што „још сваки зид носи метке“ и „град патњом дише“, њега обузима осећање поноса:

*На град што сломи непокоран,
толико туча и обруча...*

У апокалипси рата имена људских насеља, река, ката, имена људи судбоносном жртвом — постају позната свету. Тако је и Вјазма, варошица у смоленском крају, постала име страве и славе. Инспирисала је и неколико наших писаца. У „Деобама“ Ћосић је остварио изузетно драматичну сцену. Рањеног и заробљеног партизана Милоша Бабовића, пред извршење смртне казне, целат пита шта му је последња жеља. И запањен чује питање: „Јесу ли Руси заузели Вјазму?“ У Милошевим мислима нема ни куће, ни породице, ни чете, ни себе, чак ни Србије. Само та далека, незнана тачка на руској земљи, где Црвена армија бије бој. Када ће да се роде и васпитају људи овако верни великој идеји слободе и праведног света?

Мира Алечковић је написала познату песму „Вјазма“, једну од најбољих на тему рата.

И Костић је песму „Вјазма“ засновао на судбини девојчице, коју су партизани нашли, крај мртве мајке у снегу, и дали јој име гласовитог градића—бојишта:

*Огрни је, Петре, шињела ево,
— лакше је мени, бели!
Но, како ћемо дијете звати,
Како би јој име надјели?...
И поче други: Нек њено име
на овај дан сјећа вазда.
Другови, Вјазма је ослобођена данас,
нек јој је име — Вјазма!..*

У „Земљи вољеној“ Костић вољену Русију види у њеној светској мисији — простором, природним моћима, историјом, идејом, науком. Двадесет година пре Гагариновог лета, видовито је слутио да ће руски човек „ракетом с хиљаду искри планетом да прошета“. И тражио од Русије да памти наде на њу милиона житеља „згажених предграђа“:

*„Зар види залуд звјезда твојих зрака
шангајски кули, око црнокошца...
над робљем жрски бичеви још лају.
Бољена земљо, и блиска — ко никад,
дај зору тмини, дах мртвоме крају!..“*

4

Последњих пет песама збирке обједињавају тема и полемичан тон певања. Са тог аспекта информативан је мото циклуса: „Упућено новинару — клеветнику.“ „Сад они кажу да им Совјетски Савез лежи на срцу, но то је само празна демагогија“. Прашки дописник листа „Унита“ — али то још и више „Иманите“ и други. Има се утисак да песник још гласније говори о љубави према совјетској земљи:

*Кад кажем — волим је више од свега,
више од хљеба, од себе сама, од вида,
гу земљу совјетску широку, заставу вијорну Лењина
— говори срце и мноме говори вјера
и кад је слобода, и кад су биле жице...“*

Он позива за јемце наша села, горе, легије мртвих фашиста и сателита, и живе противнике који су побегли с попршта „износећи главу из ватре, дајући ватру петама“. Четврта строфа одише увредом, јер „новинар клеветник“ гази по крви храбрих, по срцу гази...“, а прећуткује да смо „на власт дошли борбом и чисти стојимо пред свијетом“. Ипак, певање завршава

надом да ће време сукоба проћи „И ријеч блага, ријеч друга рану ће да извиди“. Све оно са чим песник полемичке може се сажети у горки стих: „Еј, дани нечекани!“

У песми „Реци“, обраћајући се црвеноармејцу, Костић пита: ко се усред таме европске први дигао и пружио му руку „За своју земљу и твоју да гине?“, кад се у ућутканој Европи чула песма буне само гором Романијом. И жели да га увери:

*Чекали смо те, армијо црвена,
и с пјеном снова, и пјесмом, и колом,
и не тек срцем, не тек душом голом,
већ као борац борци и друг друга,
у слави, крви, и кад пече туга,
и заносније, и жешиће — у боју
побједом твојом крилатили своју!*

Истина, из „Поруке по облаку“ много шта се није обистинило, нарочито два стиха: „Нећемо окренути вјером“ и „Земља је ова што је и прије била“. Питао сам песника да ли је опажао у време настанка песама да се у нашем односу према СССР-у много шта мења? Одговорио је спонтано и уверљиво: „Ја сам пјевао како сам осјећао, а не знам шта се планирало и одлучивало на врху!“

Искреношћу одише и Костићево „Друго писмо Феђи“, пуно зебњи и неверовања да „између нас може лећи невјера“, да све што је било на пољима битке може пасти у заборав, пуно жалби како „клевете боле“. Нема песник других мисли и осећања сем поновљене исповести:

*У битке диму, кроз обруче,
о Москви сам драгој снιο,
жудио ширине степа
и кад нас је крвник био.
И кад су нас негве пиле
глувих ноћи, сред шиљбока,
и кад су нас шибе биле —
хрмили смо пут Истока!...*

„Друго писмо Феђи“ кореспондира са првим „Писмом“. Ти-ме је песник остваривао композициони прстен, један од нај-успешнијих модела структурирања песничког дела.

*

У току размишљања о збирци „Земљи вољеној“, испливало је једно сећање из ране младости. У септембру 1935, на сáмом почетку школске године, ђаци Беранске гимназије били су на из-

лету у селу Драгосави. На пространој, још зеленој, ливади око основне школе играли смо се по разредима и групама, певали, водили кола. Професори су били гости управника школе. Ја сам био ђак трећег разреда. Са друговима Драгом Ивовићем и Љубом Михајловићем шетали смо и узгред се распитивали код поламатураната ко продаје старе уџбенике. На самом рубу ливаде где је почињала храстова шума, седела је група ђака седмог разреда у којој су двојица о нечему бучно расправљала. Уочио сам високог, мршавог Плављанина Душана Костића, који је већ носио наочари, и кога смо знали по томе што су му већ песме штампане! Он је тврдио да је Горки највећи светски писац. Противречно му је Дмитар Букумира, риђ и пегав момчић из села Лушца, по коме је Горки био полуписмен и ограничен, што се види из његове проповеди да ће „комунистичке барабе завладати светом...“. И неочекивано је почела туча... Од ударца, Букумира је посрнуо, али није пао, све су му пеге успламтеле, почео је да удара Костића у пруди. Али Душан је био виши и тучао га у главу. Стрепели смо да може наићи неко од наставника, али ипак стајали смо и чекали да видимо чиме ће се завршити туча. Букумира је псовао Костићу „мајку комунистичку“, а он је Дмитра частио са „жандарчино“. Нисам знао зашто. Јер Букумирин отац је био сељак. Најзад су их другови раздвојили.

Прошле су године. Дошао је рат. Почео устанак и велика деоба. Костић је постао партизан — првоборац. А Букумира, млад потпоручник, постао је ађутант четничког војводе Павла Ђуришића.

Тада сам се сетио ове туче и схватио да су они већ у завршним разредима гимназије били изабрали не само професије, већ и идеје и животне путеве. Такво је било време, и такви су били предратни црногорски гимназијалци.

Сада ми овај сукоб изгледа и симболичан. Душан Костић је могао дискутовати академски док није почело скрнављење његових уверења, а тада је улетео у битку. За њега је реч била и идеја, а идеја — светиња. А ко боље осећа значење речи, моралну вредност речи, лепоту речи, него песник!

Милосав Бабовић

О СБОРНИКЕ СТИХОТВОРЕНИЈ „СТРАНЕ ЛЮБИМОЈ“ ДУШАНА КОСТИЧА

Резюме

Сборник стихотворениј „Стране любимой“ Душана Костића интересан у разних аспектах. Во первых, как зафиксированный фазис развития самого поэта, в особенности его поэтики; еще интереснее эта книга как отражение идейного мышления и эстетического вкуса целого поколения югославских писателей коммунистической ориентировки, выступившего на ли-

тературное поприште в середине тридцатых годов XX века; кроме того, этот сборник останется документом об идейном и эмоциональном восприятии Советского Союза — первой страны социализма — ряда поколений югославской передовой молодежи в канун второй мировой войны.

В сборнике, состоящем из трех частей, варьируется в сущности одна тема: земля советов. Она для поэта фигурирует как символ нового мира; она маяк для ориентировки униженных и оскорбленных; она знамя пролетариата всех стран. В формах лирических миниатюр, писем, обращений, воспоминаний, Костиц выражает гамму своих переживаний и чувств в ожидании первой поездки в Москву. В стиховную конву постоянно вплетаются памятные минуты войны, чувство боевой дружбы с Красной армией, вера в которую „грела грудь партизан в студеные ночи в горах Боснии и Черногории. Надо, однако, подчеркнуть, что эмоции поэта полностью совпадают с настроениями тысяч бойцов, поэтому его стих воспринимаются читателем как сознательное подчинение *личного коллективному*.

Это, конечно, не значит, что стихотворения Костица в этом сборнике теряют существенное свойство лирики — субъективность. Напротив, она сохранилась в двух основных планах: в поэтическом образном мышлении и в моделях выражения.

